

Uverejňujeme tretiu, poslednú časť filozofického úvodu k Štúrovým historickým prednáškam, ktoré mal na bratislavskom lýceu v školskom roku 1842—43. Prvé 2 časti boli uverejnené v 5. a 6. čísle vlnajšieho ročníka. časopisu. Tento doteraz nepublikovaný text sme do nášho časopisu zaradili pri príležitosti 150. výročia narodenia Ludovíta Štúra a súčasne 100. výročia jeho smrti, ktoré sme si pripomenuli 12. januára 1966.

PŘEDNÁŠENÍ HISTORICKÁ

LUDOVÍT ŠTÚR

[Dokončenie]

Seznávše abstraktní určitosti ducha, prostředky, kteréž duch upotřebuje k uskutečnění svému a stavbu, jenž jest dokonalým stáváním jeho, stát totiž, zbývá nám ještě na postup historie světa popatřiti.

c) Pohledneme-li na historii, spatříme v ní velikou proměnitelnost, jenž rozdílná jest od oné v přírodě. V této zajisté všeliká proměnitelnost točí se do kola a vždy zopětuje, takže v přírodě pod sluncem nic nového se nestává. Jiná proměnitelnost panuje na poli ducha, kde jedno zachází a druhé povstává, od onoho rozdílné, nové. Domnívají se sice mnozí, že lidstvo rovně v kole se točí, avšak jsou to krátkozrací, jenž očima svým postihnouti nemohou zjeviska v rozdílné a vždy nové podobě se vyskytující. Kam běží, kam směřuje proměnitelnost tato? Jsou takoví, jímž se zdají vždy horší časy v historii nastávat, ať mysl jejích jest zatemnělá, snad v oboru malém zavřená, obecnými strastmi soužena, aneb i skutečně bezbožná. Srdci zbožnému a myslí jasné ukazují se vždy časy lepší, radostnější.

Postupování tedy k lepšímu, k větší dokonalosti rozumně připustiti se musí. Než toto lepší, dokonalejší neurčité jest, aniž viděti konce vyvinování tohoto. Chtějíce již postup jmenovaný určití, připatřiti se musíme tomu, co se vyvinuje, jelikož v každém vyvinování jest něco vnitřního, co je tiskne a ním se žene. V historii není to nic jiného než duch, jehož pole ona jest. Každé přirozené vyvinování tam směřuje, aby se vyvinulo to, čím ono samo povstává a se děje, k. př. strom ze semene pošlý ve své vyvinutosti poskytuje opět sítě, v němž znova strom zavřín jest. Tímto se strom udržuje a přechovává. Avšak konec, výsledek tohoto vyvinování jest úplně roven počátku a původu svému, nebo sítě vyvinuté jest rovně semeni, z něhož vyvinování se započalo. Duch se rovně vyvinuje, t. j. on se musí v skutečnosti zjevití tím, čím on v sobě, ve své mohoucnosti jest, s tím však podstatným od přirozeného vyvinování rozdílem, že konec, výsledek jest zcela jiným, než byl počátek, nebo zde byl duch ve své mohoucnosti, v sobě, tam pak jest ve své skutečnosti, pro sebe. Toto bytí pro sebe ukazuje již také, že duch sám sebou, určování svým čili povědomím a vůlí svou k uskutečňování svému přichází a přijde, což opět od pouze přirozeného vyvinování docela se liší. Ve vyvinování jeho jsou hrozné odpory a přemožení těchto odporů jest krutá, veliká práce ducha.

Oučel tohoto vyvinování ducha, jakž sme již řekli, jest úplně uskutečnění jeho sa-

mého, čili rozumnost, svoboda. Svoboda tato žene duchem a jest tím, pro co všechno vyvinování se děje, jakž také všechno, co se přihodilo, jen ohledem na oučel tento se vysvětliti a pojmuti může. Jest v historii světa více periodů, které prošly, a zdá se, že i vyvinování s nimi se protrhlo a vše, co se vyvinutím jejich vytěžilo, na zmar přišlo, zdá se tedy, že vyvinování vždycky z předu začítí se musí, k němuž leda snad chatrné zbytky věků zahynulých posloužit a v něm se upotřebiti mohou. Takto se domnívají rozumující historikové, jenž příčinu zahynutí oněch periodů nepojímají, alebrž všechny tyto příběhy za pouhé případnosti pokládají, výhody pak věků zahynulých v některých zvláštnostech hledají, jenž však s podstatou pozůstavenou, rozumujícím historikům ovšem neznámou, srovnané jen poboční jsou.

Podstata historie jest vyvinutí svobody ducha a historia světa ukazuje po stupních kráčíci vyvinutí toto. První stupeň jest sevřenost ducha v přírodě, tedy poroba jeho. Jest stupeň tento na nejvyš duchu odporný a protivný, jelikož nad ním, vědomým býti majícím a tak ze sebe jednajícím, zalíbení svobody přijavším příroda nevědomá, neproměnitelná, nevolná panuje a duch jí se koří. Na stupni tomto lidé a národy počátečně ani v nejmenším ducha netuší, pak tušíti jej začínají, hádají a zevnitřně rozličným způsobem představití se snaží. Sem patří Čína, India, Mongolstvo, Assyrsko, Babylonsko, Medsko, Persko, Židovstvo, Aegypt, vůbec starožitný svět asiatský. Hrozná práce a namáhání razí světy tyto. Na stupni druhém duch jako takový se uhadne, avšak se ví jen jako duch individualní; jest on zde ještě s přírodou spojený a v *pěkném* s ní objeti, nejedná ještě *čistě ze sebe*, alebrž aby jednal, potřebuje vnuknutí přírody a pobídnutí jejího, načež jedná sobě přiměřeně skutečně, nikoli však ve formě (přiměřenosti) přiměřenosti — *pěkný svět řecký* —, po čem se zjeví duch *abstraktně všeobecný* (římský Pantheon)⁴⁰ a duch počíná jednati ze sebe, užívaje k jednání svému více jen formálně abstraktní všeobecnosti této (římské náboženství), duch pak jednající náramným vyvolenců svých namáháním shromáždí národy v zástup jeden, spojí svět známý, aby slyšeli národy a slyšel svět věčnou pravdu ducha a pravda tato v spojení tomto z končin do končin tím lehčeji se rozléhala. Pravdu tuto vysloví Kristus, pravý Syn boží — ducha — a stává se spasitelem světa. Onť učí poznati ducha v pravdě své, ve vznešenosti, důstojnosti své, onť odkazuje člověka veždy a veždy na ducha, jehož všeliké jednání z ducha a poznání čili vědomí ducha pocházeti má, tedy rozumné, svobodné býti musí. Učení jeho pojímá ducha v nekonečnosti, v svobodě své, tedy v pravdě a podstatě jeho a tímto způsobem jest Kristus s učním svým božským meze, níž se dělí starý a nový svět, jest pyramida, věčně tkvějící a nejvyšší na poli ducha. Národy nastupující (romanské a zvláště germanské) přejímají pravdu tuto čili křesťanství, aby ji rozšířili, ke známosti všech přivedli a pak, což hlavním jest, ji si myslí svou úplně osvědčili a jako takovou, zcela upovědomenou, čistou, jasnou vystavili a jiným podali. Perioda tato druhá může se dobře nazývati upovědomováním a přijítím k úplnému povědomí ducha. Jakž v první periodě panuje hrozná namáhání, aby se uhodla věčná pravda tato, tak v periodě druhé všeliké větší namáhání stojí v službě této pravdy, vědomě, nevědomě, a všechny veliké příběhy staly se, aby věčnou pravdu zjevnou a patrnou učinily, kteráž jest podstatou člověčenstva. Pápežství pečuje o ni, ochraňuje, rozšiřuje ji a jediným jeho jest povoláním starati se o udržení a rozšiřování pravdy věčné, v křesťanství obsažené, pročež také, že ono v službě věčné této pravdy jedná a jediné jest, jemuž ona svěřená, dosáhnouti musí panování nad národy, kořícími se jí, ale nerozumějícími ještě pravdě úplně. Národy jsou ještě surové, nesvedené, pročež povolány k strážii pravdy ducha vývodí jím. Ukaz utěšený, veliký, anť vidíme nad národy, milliony obsahujícími,

⁴⁰ Římský Pantheon — chrám zasvětený všetkým bohom.

boji a válkami se zaměstnávajícími panovati *jediného bez zbroje, beze všech oděnců a válečných zástupů*. V skutku ukaz velkolepý!!! Zde patrná jest moc ducha nad massami surovými, třebaš milliony čítajícími, zde zjevné jest, jak lehko panuje duch nad shluky nečetnými, a zde konečně nejjasněji stvrzená pravda tá, že duch panovati musí, nebo duch jest podstatou člověčenstva. Svrchovaná pravda a svrchovaná poesie!! Ale národy, jako lidé, přijítí musejí i přicházejí k sobě, pročež, dospěvše k zralosti, stávají se způsobnými pojmouti pravdu věčnou a rozumětí jí, v křesťanství obsažené, jejíž pojmoutí je dospělými a tím samým samostatnými činí, i potřebně tedy se děje, že vypovídají poslušenství ochránci a strážci jejímu, jim již jako pravdy vědomým nepotřebné a obtížné. Ony samy teď jsou pravdy povědomí a tím samostatnosti schopní, k jejímuž nadobudnutí příležitost jim poskytuje čím dál tím větší zapominání ochránců a strážců pravdy křesťanské o povolání svém, stíhání a shánění se jích po věcech zemských, jenž samy sebou nejsou nebeské, věci ducha. Poslušenství toto vrchním církve křesťanské vypovídá reformacie, již křížová tažení, zjeviska v křesťanském světě velebná, cestu kleslí a třicetiletá válka reformacii právo veřejného a zákonného stávání dobývá a konečně právo toto pokojem westfalským l. 1948 utvrzuje.⁴¹ Následující děje a zvláště povstání francouzské l. 1791 vypuklé,⁴² byť ono jakkoli bylo zůřilo, jehož obrovskou rukou se zmocnil a repraesentantem stal velikanský Napoleon, kleslí cestu periodě jdoucí, budoucí, všech předcházejících větší. Nazvali sme periodu druhou periodou upovědomování a přijítí k ouplnému povědomí ducha. Perioda tato, mající za vyvolence své národy řecký, římský a konečně románský a germanský, došla konce svého, neboť duch jest podstaty — rozumnosti, svobody — své si již ouplně povědomým. Avšak cit a vědomí čili vědění nevyvažují ducha, nýbrž k celistvosti jeho patří podstatně vůle, vrchovisko ducha a vůle zpředmětněná čili čin. Nazýváme vůli vrchoviskem ducha, neboť ve vůli zavřín jest cit i myšlení, anť ničeho mysliti nemůžeš, co by nebylo na tebe, na cit tvůj nějak působilo, ničeho pak nechceš a chtítí nemůžeš, co by nebylo, třebaš i nejpovrchněji, myslí tvou popadnuto bývalo a ji nezanímalo, ničeho pak nečiníš, cos činiti neumyslí, nechtěl, byť by i vůle tvá ne sebou, ale jiným ti dána byla, tedy byla jen formální, ve formě vůle a nikoli v skutečnosti čili v pravdivosti její. Duch, jak sme již řekli, seznal podstatu, pravdu svou, zůstání však při pouhém seznání podstaty své — rozumnosti, svobody — jest duchu nanejvýš, *svrchovaně odporne*, ducha nejnehodnější, a což hlavně, *nemožné*. Již ve smyslném bažení po něčem chceš zadaný předmět si osvojiti, t. j. nechceš dopustiti toho, aby předmět byl samým pro sebe, jakovým on *ani nevědomý býti nemožné*. Již ve smyslném bažení po něčem chceš zadaný předmět si osvojiti, t. j. nezávislým jej od sebe učiniti. V toužbě takové k. př. po porozumění něčemu, po pochopení něčeho domáháš se o to, aby ono, po čeho pochopení toužíš, tobě tak světlým bylo, jak světlým jsi sám sobě, t. j. toužíš myšlenku tam jsoucí nevědoměnou, sobě si uvědomiti a žádný duchem živější neodpočine dříve, dokud touženého nedosáhnul, čili sobě toto neb ono nevysvětlil. Toužba tato plyne ze *všemoci* ducha, již on, maje ji sám v sobě, také uskutečniti, sobě si povědomou učiniti touží a zpředmětněnou mítí žádá. Pečeť panství svého musí on všemu vtisknouti a svět celý, vesmír bez konce, musí jej v panství tomto, v této všemoci uznati. Patrnó z navedeného, že duch sám v sobě zůstati jen nemůže, že odporu nestrpí a odpor strpěti mu nelze. Odpor ale nejsvrchovanější by byl, kdyby seznanou podstatu svou — rozumnost, svobodu — nechtěl a neuskutečnil, nebo tím samým podlehnul by a přestal býti tím, čím jest. Podstatu tedy svou on usku-

⁴¹ Westfalský mier — zakončenie tridsaťročnej vojny a priznanie protestantom politickej rovnoprávnosti.

⁴² Rozumej francúzska buržoázna revolúcia (1789—1799).

tečnití musí, což sme již dříve jak oučel historie seznali. Svět dosavadní ale dalece ještě není přiměřen podstatě jeho, rozumnosti, svobodě ducha, svět však není sám sebou, ale jest duchem, i potřebně tedy panství jeho přiznati a jemu docela přiměřeným se státi musí. Totož požaduje učení Krista, *spasitele světa*. I budeť tedy věk budoucí a musí býti uskutečnění rozumnosti a svobody ducha, Kristem, spasitelem naším, vyslovené a učené, světy a národy nastupujícími za opravdivou jeho podstatu uznané, i nebudeť tedy věk ten nic jiného než uskutečnění křesťanství, slova [?] božního a království božního na zemi. Perioda nastávající bude a musí býti všech předcházejících větší, velebnější, budeť vrchovisko všech jiných, právě tak, jako vůle jest vrchovisko ducha. Viděli sme v historii přícházející oulohy vždy větší, k větším pak oulohám viděli sme vždy přistupovali národy počtem silnější, mohoutnější. Tak jeden po druhém šli Řekové, národ počtem malý, za nimi Římané, počtem větší, národ pracovitý, vytrvalý, co jednou započali, od toho nikdy neustupující, svou cnotou (virtus) nepřemožený a nepřemožitelný, a za těmito šli Germané, počtem jich silnější, podnikaví, namáhaví, myslí svou hlubocí.

Častá jest za našich dnů otázka, jak počátek historie se mysliti má, či-li jak stav přirozený, v němž dle smýšlení rozumujících svoboda a právo by skutečně stávala byla, či-li jak stav rájský, v němž podlé domnění některých theologů i jiných člověk s bohem bezprostředně obcoval, s ním — jak tito udávali židovsky — mluvil a vůbec o bohu nejdokonalejší známost měl a vůli jeho ve všem následoval. Stav tento udává se za historický a za svědectví přivádí se vypravování biblické. Vypravování toto o ráji, o pádu prvních rodičů, vyhnání jejich z ráje obsahuje ovšem pravdu hlubokou, avšak předstává nám stav prvotinný anebo jen v člověku vůbec, anebo, bereme-li Aďama a Evu za zvláštní individua, v individuech těchto jednotlivých, nikoli však v celých národech, jenž by život historický byli míváli. Připisuje se tomuto stavu, jakž sme již řekli, známost ouplná o bohu, kterouž by byl sám bůh podlé domnění stav takovýto přijímajících bezprostředně lidem vyjevil, z kteréžto ouplné náboženské známosti všecka jiná náboženství by byla vyplynula, avšak s příměsky mnohými omylů a bludů nakvašena a zanečistěná. Ve všech ale těchto příměsky nakvašených náboženstvích mají se předce onoho pravého, čistého náboženství stopy nalezati, než začasté sotva poznati se mohoucí. Domnění tohoto se přidržející zabírají se do zpytování hluboké starožitnosti, v které to zjevení náboženství ještě ve větší čistotě se nalezá. Zpytování tomuto máme my ovšem mnoho co děkovati, nebo v každém ohledu mnoho ním na světlo vyvedeno jest, avšak ono hlavního záměru svého nedosáhlo a dosáhnouti nemohlo, anť po něčem historickém se shání, co teprve od přívrženců mínění nadzmiňného za historickou skutečnost přijato jest. Žeby kdy bohem bezprostředně objeveného náboženství, toho domněle dokonalého, stávalo bylo, jest za věc historickou jen přijato a takovým zůstane, nebo jako skutečné, anť pochopu postupu člověčenstva odporuje, nikdy se nedokáže.

Stav onen rájský jest raději nejnižší a nejnedokonalejší, skutečně jen zvířecí, v němž lidskost pouze možná jest, lidskosti skutečné docela odporná. V stavě tomto se tvorům lidským o lidskosti své ani ještě jen nesnívá, neboť jest on stav bezprostřední, prvotinné neviný, t. j. ouplného nepovědomí ducha a tak nepovědomí dobrého i zlého, nepovědomí jednání. Stav tento jest zcela předhistorický, nebo historia pozůstává z *činů*, t. j. jednání povědomím zprostředkovaného, třeba by toto povědomí bylo jen prvotinně z objectivnosti nějaké odtážené, ne pak z jednání *zcela* a ve všem přirozenosti určeného. Takovéto jednání jest přirozený a náboženský mrav v rodině a v rodině rozšířený, v stavě patriarchálním. Stav rájský jest jen možným v těchto prvotinných spojeních, v nichž lidé nejsou ještě o *sobě*, t. j. osoby, a jako takoví nemohou ještě jednati o sobě, tedy vůli přirozenou a z přirozeného náboženství povstalou, již otec rodiny, otec kmenu

vyslovuje, určení jsou. Rozprostrou-li se rodiny tak, že pocit prvotinného *spojení rodinného* slábnе, vysouvají se pomálu z něho a začínají být *o sobě*, t. j. osoby, svou vůli užívati počínající, spojení však jako potřebné, cítěné stává se vyšším, t. j. obec, v kterém jednotlivci již osobami jsou a jako takové jednají. Zde počínají činy, t. j. pravá historia. Netřeba sice mysliti, jak by v dosažené osobnosti bylo již ouplně povědomí ducha, nýbrž raději jest osobnost středem, v kterém ještě příroda a duch ouplně rozděleny a rozrůzněny nejsou, ale však k povědomí ducha se stav tento zblíží a duch hýbati se začíná, nebo i člověk právě tam odkazuje se sám *k sobě*, t. j. k řízení sebe samého, čímž ukluzuje moci přírody a přichází zvolna k povědomí podstaty své.

Národy dlouho žiti mohli bez obce, prvé než dosáhli tohoto určení svého. Stav tento jest předhistorický a jako takový vyloučen z považování našeho. Jest tomu asi 35 let, co skrze seznání se se sanskritem⁴³ Evropané k povědomí přišli pokrevnosti řeči této s řeči evropskými, jmenovitě s řeckou, římskou, germanskou, litevskou a naší slovanskou. Seznání pokrevnosti její s řeči evropskými může se srovnati s vynalezením nového světa, nebo tak důležité výsledky svými se stalo. Aniž pak jest toto domněnkou z povrchnosti řeči těchto čerpanou, nýbrž jest vědou na podstatě nadzminěných řečí založenou. Celý stroj gramatický řeči těchto jest tentýž, většina kořenů tatáž. Nic z toho mezi řeči indoevropskými a k. př. mongolskými. Pokrevnost tato řeči o tom nám nejjasnější dává svědectví, že národy evropské z Asie svůj původ berou a odtud sem se přistěhovali. Koliká století uplynula, pokud oni v Asii od pokrevních svých se odtrhli, koliká století oni obývali Evropu, prv než něco o nich historia zmiňuje!! Všecka tato století jsou předhistorická, nebo národy ti nebyli spojené v obcích, což nám svědectví o hore nadzminěném podává. Zběhlo se to ovšem, ale zběhlo beze vší vůle, a tak bez činů.

Historia spojuje objectivní a subjectivní stranu, nebo ona znamená nejen historiam (vypravování) rerum gestarum, ale i res gestas.⁴⁴ Spojení toto obou významů jest vyšší a důležitější, než by se snad na první pohled býti zdálo. Ze spojení těchto významů patrně vysvitá, že vypravování dějin (historia rerum gestarum) s dějinami vlastně tak rozuměnými jednako a v tomže samém čase se počíná. Vyplývá to z pochopu samého, nebo v stavě rodinném, patriarchálním, kterýž sme předhistorickým nazvali, panuje stejnost, jednakost udalostí, kteráž právě svou povahou, poněvadž se vězdy zopětuje, nemůže vzbuditi touhu k přechovávání udalostí těchto stejných a tak nevybídnе pamět k činnosti. Mají sice udalosti místo v kole rodinném, patriarchálním, ale ty jsou přirozené, narození a smrti a jiné jim podobné, kteréž udržují se sice v památce rodu, ale nevycházejí z kola tohoto. Sem patří i jiné takové udalosti: hojnost, hlad, stěhování a těmto rovné. Vystoupí-li národ z prvotinného kola tohoto a utvoří-li obec, pak počínají činy, t. j. udalosti *osobností* zprostředkované, kteréž již rozmanitými se stávají a tím právě *pamět* vybídnou, aby je přechovala, sic by *jednou se stále* ukluzly a nepamětí zcela pohřbeny byly. V obci nejsou jenom rozkazy, ale i zákony, všeobecná ustanovení, nejsoucí bezprostředně, ale *daná*, kterážto při toužbě udržeti oučel obce a zvláštní způsob její sama také udržená a přechovávána býti musejí. V obci jest potřebná památka přešlosti k doplnění přítomnosti.

Věky, jenž u národů před zaznamenáváním příběhů uplynuly, třeba zbouřeními a stěhováními naplněné, jsou předce bez dějin, nebo nemají historie ze strany subjectivní. Ne že by tato byla v průběhu času zahynula, ale že *býti nemohla*, nestává jí.

⁴³ Sanskrit — jazyk Indov, ktorého štúdium viedlo k poznávaniu príbuznosti indoeurópskych jazykov. Štúr zrejme dotoval zoznámenie sa s týmto jazykom (Hegel hovoril o dvadsiatich rokoch) od spisu Friedricha Schlegela z roku 1808 (*Über die Sprache und Weisheit der Indier*)

⁴⁴ Rozumej: História je nielen rozprávanie o činoch, ale aj činy samy.

Toliko v obci s povědomím zákonů počínají jasné činy a s těmito povědomí o nich, jenž způsobnost a potřebu plodí, přechovati je. Pozoru hodno, že v Indii, zemi na výtvořity básnické, na knihy náboženské bohaté, žádné předce historie nestává.⁴⁵ Avšak v zemi této počínající se vyvinování v přirozeně určitých *kastách* zkamenělo; stává tam sice zákonů, ale zákony tyto od přirozeně určitých rozličností (*kast*) závislými jsou, aniž pak týkájí se práva neb bezpráví, nýbrž raději pouhé potahy těchto *kast* jedněch k druhým označují. Při nevoli této přirozeně určeného řádu jest spojení celé indické společnosti pouhá svévole, zůření beze všeho oučelu vyvinutí. Takto hle se vysvětluje, že tam nestává historie, nebo jest předně přirozeně určitá zkamenelina, ustavně stejná beze všech rozmanitostí, pak vůle přirozeně určená, následovně není tam žádných činů a proto ani žádné historie.

Označivše již na tento způsob historii, vysvětlíme sobě také, proč ono pradoluhý čas potřebující zrůstání rodin v kmeny, kmenů v národy, těchto rozšiřování, kteréž, jak tušiti lze, bez velikých proměn, bojů a propadnutí mnohých se nepřihodilo, beze vši historie zůstalo a žádných památek po sobě nezůstavilo. Rovným způsobem do očí bije udalost ta, že povstávání, zrůstu a utvoření se *řeči* nejmenší stopy se nepřechovaly, nýbrž všecko toto stalo se v čase, nám rouškou nepamátky odlehle zakrytém. Jest pak věc jistá, že řeči v nevzdělaném stavě národů mnohem důslednější, plnější, vyvinutější jsou, než u národů již daleko ve vzdělanosti pokročilých, jak o tom z řeči u národů nevzdělaných jsoucích a z řeči nejvíce prvotinné své formy zachovavších, srovnáme-li je s řečmi příbuznými, národům vzdělaným vlastními, jasné souditi možna. Tak řeč sanskritská jest mnohem důslednější, plnější než sestry její evropejské: řecká, římská, germanská a slovanská. Mezi těmito a jmenovitě mezi slovanskými nářečnými, jakožto jí v pokrevnosti nejbližšími, horuje opět důsledností svou litevská, jakožto řeč nejméně vzdělaného národu v řadě svých jiných bratrů. Ukaz tento nápadný tím se vysvětluje, že národ v prvotinné periodě stávání svého v nejtuzším jest z jedné strany svazku s přírodou a tak názory světa, právě pro toto silné působení přírody na něj, věrně pojímá a věrně vyslovuje, z druhé pak strany hlavně citem opanován jest, v kterém se *mysl* potápí, jenž ním proniklá, právě pro převahu tuto citu, věrně se v slovích odtiskuje a zerkadlí. Co hluboce cítíme, dobře vyjadríme. Důslednost pravidelnost, plnost řeči v prvotinné periodě odtud pochází, že jsou v ní pochopy s předměty jakoby srostlými, řeč tedy sama názornější, naprotiv pak tomu řeč u národů již ve vzdělanosti pokročilých, od předmětů odtazenější, ideálnější, poněvadž národ již myslí svobodněji vládá, pochopy tedy i bez tohoto zrostnutí s předměty si představuje, kdežto u některých pochopů srostitost tato zůstává, u jiných odpadá, odkud nedůslednost, tak řečená nepravdivost, neouplnost povstává. Že řeči v prvotinné době národů jadrnější, přesnější, ráznější jsou, příčina podstatná jest ta, poněvadž řeč jest výplyvem mysli (ducha theoretického), kdež ještě není a nemůže býti vůle povědomé, zprostředkované, potřebně tedy duch na výplyv tento svůj, nemaje ještě jiných odrůzněných, osamotněných působení svého stavu [?], všecku pozornost obrácí a jej hlavně na zřeteli má. Povstávání, rozšiřování národů a utvoření řeči není a nemůže býti odkázáno památce, nebo všecko toto dalo se bez vědomí, bez vůle vědomé. I jakož sen rychle se ztratí v paměti, tak i toto nepovědomé působení ducha hyne ve tmách dávnověkosti.

Pověděli sme, že duch světohistorický vyvinuje se po stupních. Každý stupeň má svůj zvláštní princip, kterýžto jest v historii určitost ducha, zvláštní způsob stávání jeho — duch toho neb onoho národu. V této určitosti, v tomto duchu zvláštního národu vyjevuje duch světohistorický skutečně všechny strany svého povědomí a své vůle, své

⁴⁵ Pozri o tom viac L. Štúr, *Slovania, bratia!* 34—44.

skutečnosti; z ní vyteká zvláštního národu náboženství, zemské jeho zřízení, soustava práva, jeho mravy, stupeň vědeckosti a umění. Všecky tyto zvláštnosti mohou se odvesti ze zvláštního principu národu — určitosti ducha světohistorického —, jak také naopak [?], ze zvláštností těchto národů poznati se může určitost ducha, tehdejší princip světohistorický. Že jistá zvláštnost všeobecná — určitost ducha — v skutku principem všeho u národu místo majícího jest, to se z historie dokázati musí, k čemuž nejen vycvičené myšlení, ale také seznání idey se požaduje; s duchem a s potřebným jeho postupem musíme dříve seznámení býti, než do historie se oddáme, potřebný tento postup v ní stopovati a ohlédati. Tak Kepler s kolami obdlouhlými, kockami a čtverhrany 'dobře seznámen býti musil, jako také se všemi potahy jejích, prvé než zkušeností podané udalosti k vynalezení svých zákonů nebeských, jenž z povahy oněch vyplývají, upotřebiti mohl.⁴⁶ Poněvadž ale mnozí ducha a potřebný jeho postup neznají, namítají filosofům historie, postup jeho v ní stopujícím, že myšlenky své do historie vnášejí, kterých tam prý nestává. Ale myslének tam nestává jediné neznaných jích.

Takovéto čistou myslí bez ohledu na objectivnost vyvedené zhloubání ducha (a priori) a sice v čistém jeho myšlení, potřebném z pochopu samého vyplývajícím vyvinování čili v momentech jeho jsou kategorie logické, phoenomenologické a pneumatologické, které na historii světa upotřebné činí kategorie světohistorické. Mohou se sice i jiné ještě kategorie na historii světa upotřebiti, z nichž bystroumný pobratřenec náš Cieškovský⁴⁷ hlavně fyzické a anthropologické upotřebiti radí, avšak málo se ke všemu tomu nalezá ještě příprav v oumyslu tomto vyhotovených, pak kategorie tyto při oněch výš dotčených vždycky jsou jen poboční a postranné. K úplnému historie pojmutí a všestrannému zbádání jsou ovšem i tyto kategorie potřebné, a přijde zajisté čas, kde více než teď upotřebené budou, ale i tehdáž zůstanou jen postrannými, nebo to vlastně, co podstatou historie jest, vyčerpané se v oněch výš zmíněných kategoriích nalezá.

Duch probíhající kategorie tyto v záhybách jejích má svá štadia, kterážto jsou jeho určitostmi a určitosti tyto, jak sme výš viděli, jsou principy zvláštních národů světohistorických. V rozličných těchto štadiích nemůže duch jinaké, než jen vždy přiměřeně principu onoho štadium se ukazovati. Arci že historia reflektující vsudy mravnosti, cnoty atd. v tom jistém způsobu vidí a z jednotlivých příkladů hrdinství, statečnosti, velikomyslnosti, které se téměř u všech národů nalezají, na stejnost cnoty, mravnosti atd. národů těchto s národy náboženství křesťanského zavírá, avšak považování toto pouze a jediné k abstractním kategoriím cnoty a mravnosti zřetel obrací, nic nedbajíc na obsah, který v kategoriích těchto se jeví a jenž ovšem při pravém pojímání historie nejrozlišnějším se býti ukáže. Zcela rozdílná jest k. př. cnota Řeka od cnoty Římana neb právě křesťana, zcela rozdílná ku př. velikomyslnost Cyrova⁴⁸ od velikomyslnosti ruského Alexandra.⁴⁹ Nemůžeme se zde zanáseti určením právě mravnosti, kteráž jako taková jen v světě křesťanském možná jest a odrůzněním jejím od mravnosti zdánlivé,

⁴⁶ Johannes Kepler (1571–1630) — narážka na jeho zákony, že planěty sa pohybuju v elipsách („s kolami obdlouhlými“) a že pomer druhých mocnín („čtverhrany“) obežných dób dvoch planiet sa rovná pomeru tretích mocnín („kocky“) ich hlavných poloosí (tretí Keplerov zákon).

⁴⁷ August Cieszkowski (1814–1894) — poľský hegelian (o ňom pozri D. Čyževskýj, *Hegel bei den Slaven*, Reichenberg 1934, 43–73).

⁴⁸ Kýros Mladší (okolo 423–401 pred n. l.) — postavil sa proti svojmu bratovi, ktorý mu to odpustil, ale Kýros znova zozbieral vojsko proti bratovi a v tomto boji padol (Xenofónova *Anabasis*).

⁴⁹ Alexander I. (1777–1825) — ruský cár, ktorý roku 1814 vstúpil na čelo spojeneckých vojsk do Paríža (k tomu pozri L. Štúr, *Slovanská ľudová slovesnosť*, Bratislava 1955, 43).

jenž se jen tím býti vidí, ale ní v skutku není, anť to do filosofie práva náleží, zkrátka jen připomeneme, že v pravdivé mravnosti musí býti vůle pravá čili podstata ducha úplně povědomá, s níž vůle zvláštní se srovnati a na ní se zkoušeti musí. Zde jen může býti povědomá přiměřenost neb nepřiměřenost vůle zvláštní vůli pravé jako takové a zde jest jen možné *svědomí*. Mimo to nemáme historii světa *mravnost* posuzovati, alebrž postupování ducha, kterýž se uskutečniti musí, skoumati a činy jednajících v pravdě nakresliti a představití, kteréž pak samy o sobě svědectví vydávají. Jednatelé, jenž v šlechetném hněvě pro upadnutí dosavadní stávajcnosti čili stavu věcí proti postupu ducha onu stávajcnost opouštějícího nevědomě povstali, stojí ovšem výše než ti, jejichž výstupy a hříchy mu průchod připravovali a oblehčili, avšak oba se již nalezají v říši k záhubě dozráté, kterou duch opouští a pustotě nechává. Než všechno toto platí jen o dosavadním běhu historie, nebo při konečném a svrchovaném povědomí, kterého duch dosáhnul, zajisté jednání jemu zcela přiměřené vyhledávati se bude a vyhledávati musí, kteréž všech předešlých výše stane, ale i naopak nepřiměřené nehlouběji upadne. Historia přichází k věku, v kterém úplně povědomí ducha, tedy jeho rozumnost pro veliké jednání zákonem samojedinným bude a býti musí a tehdaž také historia velikého jednajícího před soud svůj ve všem právem povolá a svědomí historické, nejen v okresech částečních, místo míti bude.

Podobná reflexie jest, když se umění, k. př. básnictví, a umění plastické, jakož také vědy, k. př. filosofie, u rozličných národů a v rozličných dobách se vyskytující za stejné pokládají. Tak srovnávají se indické epeiey s Homerovou, umění plastické Aegyptanů s řeckým, náboženství indické pro svou trimurtis s křesťanským atd. Při srovnávání takovému nejmenší ohled se na obsah nebere, alebrž kategorie abstraktní dostatečnou se k úplněmu spodobnění býti zdá, což ale blud a nepravda jest. Náboženství čili filosofie indická žádá ovšem též odstranění smyslnosti, jak náboženství naše, ale odstranění toto u Indů jest úplně zmrtnění ducha anobř i těla, naproti pak tomu naše jest povědomé podřízení smyslnosti, nikoli pak zmrtnění indické.

Svrchovaně tedy záleží nám na tom, abychom ducha každého národu světohistorického čili princip jeho dokonale poznali, sic bez poznání tohoto jen ve tmách tápati a do světa blouzniti budeme. Z navedeného patrné jest, že rozličný duch u rozličných národů světohistorických se vyskytuje, a tak že proměna v duchu světohistorickém se děje. Proměna tato nás vede ke zpytování toho, čím ona zniká a proč se stává čili ke zpytování souvislosti historie světa.

Historia světa jest rozložení ducha v čase, jakž idea, co příroda, se v prostranství rozkládá. — V čase se všechno mění a tak i historia jest proměnitelností této podrobená, kterážto proměnitelnost jest její všeobecnou kategorií. K považování této proměnitelnosti ze strany negativní poskytují příležitost rumy a rozvaliny, stánky někdejší slávy. Kdož z putujících na východu nepostál při zbořeninách Karthaginy, Palmyry, Persepole⁵⁰ a nepohřížil se při spatření zbořenin truchlících v smutek? Kdož nezasmutlil nad Jeruzalemem?⁵¹ Ale smutek přemoci musí myšlenka ta, že na zbořeninách těch vzniknul nový, předešlého lepší život. Že proměnitelnost tato není smrt, alebrž průchod k novému životu, věděl i svět asiatský a vyslovil vědění toto v obraze phönixa,⁵² kterýž živ mnoho let ustrojí si sám hranici, spálí se na ní a z popele opět zmladlý vyletí. Jest obraz tento veliká myšlenka a snad největší metaphysiky východního světa. Než ona

⁵⁰ Karthago, obchodné mesto v severnej Afrike, bolo zničené roku 146 pred n. l. a Palmyra, obchodné strediská v Sýrii, roku 273; hlavné mesto Perzskej ríše Persepolis dal spáliť Alexander Veľký roku 332 pred n. l.

⁵¹ Jeruzalem — hlavné mesto Palestíny, bol viackrát spustošený.

⁵² Fénix — v egyptskej mytológii posvätný vták, ktorého pôvod sa kladie do Indie.

jest čistě východní, nikoli západní, neboť zmladlý phönix jest zcela roven předešlému, a tak život nový nic lepší a vyšší od předešlého. My ale známe, že po starém životu vždy lepší následuje a následovati musí.

Duch národu světohistorického jest duch jistý, kterýž sobě zvláštní svět vystaví, jenž z jeho náboženství, pocty božské, mravů, jeho zřízení zemského a zákonů jeho jednání a činů pozůstává. Tímto jest národ národem a cò on dovedl a učinil, to jest on. Než ouplným toho dovedením, čím jest národ sám v sobě, ve své mohoucnosti, přestává odpor mezi ním jako takovým a skutečností, v kteréž se vyjevil a provedl, s přestáním pak tohoto odporu, kteréhož přemožení mohlo jen a musilo býti dílo ducha, duch se pohřžuje sám do sebe, přestává a přestati musí činným býti, neboť dokonáno jest dílo jeho. Bez odporu ale a potřebné při něm činnosti není života, potřebné tedy po přemožení odporu národ ustati musí v činnosti své a schylovati se k západu. Může sice ještě i potom národ něco činiti, vojny vesti, v pokoji něco podnikati, ale napnuté působení ducha není více v činech těch, kteréž i pomálu se tratí a národ chabne. Činění toto u národu, abychom tak řekli, popolednější více se podobá stroji, jednou proudu [?] požehnanému a z prvotinného silného pohnutí běžícímu, než stroji ustavně sílou pohybovanému. Ono jest více jen obyčejem, v obyčeji pak jest nepovědomé subjektivnosti s objectivností sjednocení čili kolotání. Nastoupí-li doba tato u národu, zvěstuje blízkou jeho smrt, po kteréž národ jen tělesně stává, sem tam tápa a poskytuje divadlo motání se sem i tam, dlouhé chvíle daremných snad hádek a politické nicoty. Měl-li by takový národ oživnouti, musil by v duchu jeho nový princip vzniknouti, avšak tímto právě by se sám nad sebe pošinul, sebe překročil, čehož dovesti nemůže, nebo jest duch národu jen jeden, tak neb jinak určitý.

Prvé však, než národ v duchovní své činnosti umírá, přichází k povědomí toho, čím on byl a co vykonal, a to, co vyvedl v skutečnosti, zopétuje ještě jednou v duchu, ideálně. Národ jen ten byl světohistorickým, v jehož podstatě, činnosti, oučelu, po němž se sháněl, ležel princip všeobecný, zvláštní určitost ducha, v němž a skrze nějž člověčenstvo k uskutečnění pochopu svého se sblížilo a v němž člověčenstvo veškeré jakoby se bylo sesoustřednilo, tušilo, mysliło a skrze něj působilo. Pokud národ jistý jest národem světohistorickým, svítí on jakoby svíce člověčenstvu a jest jeho sluncem, po němž se všechny druhé národy ohlédají, k němu se hrnou a kolem něho shřívají, jehož světlo osvěcuje a rozpouští pole národů jiných, o čem se každý na historii trochu popatřivší lehce přesvědčí. Jsou-li to jen toužby přirozené, kterýmiž hnané národy na divadlo historie vystupují, ztratí se brzo i ve stopách svých působení jejich a hrkot ními způsobený brzo orěmí v dálce. Základ působení a jednání národů, síla strojem pohybující jest myšlénka, má-li tedy národ dílo své završiti, musí i myšlénku, kterou v jednání svém provedl, si osvědčiti, tedy život a stav svůj, zákony, práva, obec svou atd. náležitě pochopiti, takto zajistě se kolo národu, které on proběhl, zavírá, nebo vyšel z myšlénky a navracuje se k ní. Jak národu v činnosti své o to jde, aby vnitřní svůj pochop vyvinul a patrným učinil, tak potom po činnosti této o to mu jíti musí, aby se v objectivnosti této pojal, z vyvedené předmětnosti sám do sebe vstoupil a sám sebe měl, t. j. sebe ve vši své objectivnosti, v skutcích svých myslil. Jest tu národ v malém to, co člověčenstvo ve velkém, nebo toto, jak sme již výše viděli, rovně tam běží, aby pochop svůj uskutečnilo a pak v uskutečnění tomto samo k sobě nehluběji přišlo; tak i národ všeliký se uskutečňuje a pak posléze sám k sobě přichází. — Řekové veškerý život svůj uvědomili si v Platonu, Sophoklu, Aristophanu, Thukydidu. Po uvědomění tomto vysouvá se národ z činnosti své, nastává mu svět ideální, představování sebe a vědění, místo předešlé činnosti, tím ale samým pochovává se sám v sobě, nastane u něho mír a pokoj, a — zvony truchlivé zvoní.

Vykonali-li národ, čo vykonati měl, rozpadá se také jednota oučelem jedním a činností způsobená, místo ní pak nastupuje rozdrobenost, s níž sobectví, haštěření se atd. se vyskytuje. Darmo volají ideálně v národ svůj pohřížení naň, aby se sjednotil, upustil od svých soukromých jedenkaždý úžitků a výhod pro dobro všeobecné — on jích neslyší více a hlas jejich trátí se na poušti.

Svrchovaný tedy stupeň národu jest ten, kdy si on upovědomí činnost svou, čili kdy okusí z ovoce ním k zralosti přivedeného. Hořké jest toto okušení (prorockým duchem řekl to Hegel⁵³), nebo národ po něm se uloží a jiný, jenž vychvátíl mu ovoce to, vyvstává.

V historii tedy máme pojímání ducha a ohlédání výjevy jeho. Historia jest ovšem vyvinutí se ducha v času, avšak jak bychom koli daleko do minulosti zacházeli, jest to předce všechno přítomné, nebo duch vyvinuvší se přítomný jest. Nic se v minulosti neztratilo, ale všechno v duchu přechováno jest, kterýž v přítomnosti své všechny předešlé stupně v sobě zahrnuje.⁵⁴

(Připravil J. Ambruš)

⁵³ O tom pozri G. W. Fr. Hegel, *Filozofia dejín* (prel. T. Münz), Bratislava 1957, 83—84 — Hoci Štúrov úvod k týmto historickým prednáškam je vlastne presnejší alebo voľnejší preklad, prípadne parafráza Hegelových prednášok o dejinách filozofie, iba na tomto mieste sa priamo odvoláva na svoj prameň. Bude treba podrobnejším štúdiom zistiť, čo Štúr v svojich prednáškach k Hegelovi „pridal“, prípadne provenienciu týchto „dodatkov“. Nielsen z tohto hľadiska, ale aj preto, aby sa pri výskume diela L. Štúra nezabúdalo na jeho prednáškovú činnosť, bolo by žiadúce vydať Štúrove prednášky v celosti.

⁵⁴ *Přednášení historická* sa zachovali v pôvodnom rukopise Ludovíta Štúra v Literárnom archíve Matice slovenskej v Martine. Z nich som podľa želania redakcie pripravil na odtlačenie len úvod, pretože ten sa najviac týka filozofie. Pri prepisovaní pôvodného textu som sa správal transkripčnými zásadami, aké sa uplatňujú pri reedovaní textov pre vedecké účely. Nenarúšal som teda z vecnej stránky znenie originálu a nijako som ho nedeformoval. Akékoľvek interpolácie som v prepise položil do hranatých zátvoriek a takýmito zátvorkami s uzavretým otáznikom som označoval aj miesta, o ktorých správnosti čítania som si nebol úplne istý. Zásahy do pôvodiny som obmedzil iba na pravopis, transkribujúc *w>v* (*svět>svět* ap.) *au>ou* (*auplně>ouplně*, *wyloučen>vyloučen* ap.), *g>j* (*gest>jest*, *geg>jej* ap.), *ğ>g* (*ğermanskau>germanskou* ap.), *j>í* (*prunj>první*, *čjmě>čimě* ap.), *ney>nej* (*neywjce>nejvíce*, *naneywýš>nanejvýš* ap.). V poněkotých prípadoch som pokladal za potrebné upravovať písanie veľkých písmen podľa dnešného úzu (*Asiatský>asiatský*, *Boh>boh*, *Řecký>řecký*, *Rímský>řimský*, *Sanskrit>sanskrit* ap.), ako aj spresniť interpunkciu, ale vždy iba pre zjasnenie pôvodného zmyslu. Pritom som sa nijako nesnažil zjednocovať rozdielne písanie (napr. *abstractnj* i *abstraktnj*, *objectiwnost* i *objektiwnost* ap.), ale zato časticu *-li* som dôsledne oddeľoval, aby sa dosiahol optický zjasnenie textu (*chceli>chce-li*, *učinjli>učiní-li*, *řeklili>řekli-li*, *čili>či-li* ap.). V poznámkach pod čiarou som bol veľmi stručný a vysvetľoval som iba všeobecné mená a veci výlučne mimo filozofickej oblasti.